

FIRAT GENÇ - ÇAĞLAR KEYDER
E. FUAT KEYMAN - AYŞE KÖSE BADUR
Kentlerin Türkiye

İletişim Yayınları 2990 • Araştırma-İnceleme Dizisi 487

ISBN-13: 978-975-05-3052-4

© 2021 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2021, İstanbul

EDITÖR Merve Öztürk

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK GÖRSELİ Lale Duruiz, “Şehrin Karmaşası”, 2021

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Berkay Üzüm

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

FIRAT GENÇ - ÇAĞLAR KEYDER
E. FUAT KEYMAN - AYŞE KÖSE BADUR

Kentlerin Türkiye'si

İmkânlar, Sınırlar ve Çatışmalar

FIRAT GENÇ İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde yarı zamanlı öğretim görevlisi. Doktora derecesini Boğaziçi Üniversitesi Modern Türkiye Tarihi Bölümü'nden aldı. 2016 yılı süresince Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde doktora-sonrası araştırmacı olarak akademik çalışmalarına devam etti, aynı bölümde ders verdi. *'Milletin Bölünmez Bütünlüğü': Demokratikleşme Sürecinde Parçalayan Milliyetçilikler* (TESEV, 2007) başlıklı kitabın eşyazarlarından biri. Kentleşme, mekân politikası, toplumsal hareketler ve uluslararası göç üzerine yazıları çeşitli dergilerde ve derleme kitaplarda yayımlandı.

ÇAĞLAR KEYDER Halen State University of New York, Binghamton ve Koç üniversitelerinde öğretim üyesi olarak çalışan Çağlar Keyder, Boğaziçi Üniversitesi'nden emekli olmuştur. İktisat tarihi alanındaki doktorasını University of California, Berkeley'den almıştır; araştırmaları tarihsel sosyoloji, ekonomi politik, kent sosyolojisi ve sosyal politikalar alanında yoğunlaşmaktadır. Eserleri arasında *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar* (İletişim, 1989), *Ulusal Kalkınmacılığın İflası* (Metis, 1993), *Memalik-i Osmaniye'den Avrupa Birliği'ne* (İletişim, 2003) ile derlediği *Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri* (Tarih Vakfı, 1994), *İstanbul: Küresel ve Yerel Arasında* (Metis, 2000), *Mekân ve Millet* (Koç Üniversitesi Yayınları, 2018) bulunmaktadır.

E. FUAT KEYMAN Sabancı Üniversitesi Rektör Yardımcısı ve İstanbul Politikalar Merkezi/Sabancı Üniversitesi direktörüdür. Kanada'da Carleton Üniversitesi'nde doktora çalışmasını, ABD'de Harvard Üniversitesi'nde ve Wellesley College'da doktora-sonrası çalışmasını yapmıştır. Bilim Akademisi üyesidir. Demokratikleşme, küreselleşme, uluslararası ilişkiler, sivil toplum ve kimlik/vatandaşlık siyaseti üzerine çalışmaktadır. Keyman'ın yurt dışı ve yurt içinde yayımlanmış çok sayıda kitap ve makale çalışmaları vardır. Keyman'ın kitapları arasında *Sekiz Kentin Hikayesi: Türkiye'de Yeni Yerellik ve Yeni Orta Sınıflar* (Metis, 2020); *Kürt Sorunu: Yerel Dinamikler ve Çatışma Çözümü* (Ayrıntı, 2019); *İstanbul: Living with Difference in a Global City* [İstanbul: Küresel Kentte Farklılıkla Yaşamak] (Rutgers University Press, 2018); *Democracy, Foreign Policy and Identity in Turkey* [Türkiye'de Dış Politika, Kimlik, ve Demokrasi] (Macmillan, 2014); *Symbiotic Antagonisms: Competing Nationalisms in Turkey* [İç İçe Çatışmalar: Türkiye'de Milliyetçilik] (Utah University Press, 2009/10); *Kentler* (Doğan Yayıncılık, 2010); *Remaking Turkey* [Türkiye'nin Yeniden İnşası] (Lexington, 2009); *Turkish Politics in a Changing World* [Değişen Dünyada Türkiye Siyaseti] (Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007); *Citizenship in a Global World: European Questions and Turkish Experiences* [Küresellenen Dünyada Vatandaşlık: Avrupa Soruları, Türkiye Deneyimleri] (Routledge, 2005) ve *Türkiye ve Radikal Demokrasi* (Alfa, 2001) adlı eserler bulunmaktadır.

AYŞE KÖSE BADUR İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler mezunu olan Ayşe Köse Badur, Boğaziçi Üniversitesi'nde geç Osmanlı-erken Cumhuriyet dönemini kapsayan doktora çalışmasına devam etmektedir. İstanbul Politikalar Merkezi'nde (İPM) Kentleşme ve Yerel Yönetişim Koordinatörlüğü görevini yürütmektedir. Yayınları arasında E. Fuat Keyman ile 2019 yılında ortak yayınladıkları *Kürt Sorunu: Yerel Dinamikler ve Çatışma Çözümü* kitabı (Ayrıntı Yayınları) ile 2010 yılında hazırladığı *68'in Kadınları* (Doğan Kitap) söyleşi kitabı yer almaktadır.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR..... 7

Giriş..... 9

BİRİNCİ BÖLÜM

Küresel Kent-Bölgenin Kısa Soykütüğü..... 27

Küreselleşen ekonominin mekânsallığı..... 30

Kent-bölgenin yükselişi..... 34

Yeni Bölgecilik: Teori ve politika yapımı..... 38

Yeni Bölgecilik'in sınırları..... 44

Türkiye'de kent-bölge oluşumunun genel çerçevesi..... 48

İKİNCİ BÖLÜM

Türkiye Kentleşme Tarihine Genel Bir Bakış..... 53

Kısa sürede uzun mesafe koşmak..... 56

Küreselleşen ekonomide kentler..... 63

Neoliberal kentleşme ve otoriter popülizm..... 71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**Dönüşen Ekonomi
ve 2000'lerde Anadolu Kentleri**..... 85

Yeni mekânsal işbölümü..... 86

Küresel pazarlara eklenme..... 92

Sosyoekonomik gelişmişlik ve orta gelir tuzağı..... 97

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İzmir: Bir Kent-bölgenin Yeniden Doğuşu	107
Kentsel siyasetin maddi bağlamı	112
İzmir'de kentsel siyaset ve karmaşıklaşan ittifak çerçeveleri	121
İzmir'de post-endüstriyel ekonomiye geçiş sancıları ve yerel kalkınmaya ilişkin farklılaşan yaklaşımlar	127
Sonuç	135

BEŞİNCİ BÖLÜM

Adana-Mersin: Bölgesel Kalkınma ve Siyaset	137
Coğrafi-tarihsel perspektiften Çukurova bölgesi	140
Ulusal kalkınmacılığın bakiyesi ve küreselleşmenin çelişkileri	149
Adana ve Mersin'de kentsel siyaset	156
Sonuç	162

ALTINCI BÖLÜM

Konya: Hegemonik Bir Kentsel Koalisyonun Açmazları	165
Bir "başarı öyküsü" olarak Konya	169
Model kent Konya ve korporatist kentsel yönetim	175
Hegemonik kentsel koalisyonun gerçek maliyeti	183
Sonuç	189

YEDİNCİ BÖLÜM

Van: Güvenlik Politikalarının Çıkmazında Bir Sınır Kenti	191
Bir göç kenti olarak Van	193
Van'da siyaset ve kentsel yönetim	197
Kent ekonomisi, geri kalmışlık ve mütevazı canlanma	203
Çözülen ve yeniden inşa olan toplumsal bağlar, kadınlar ve siyaset	211
Sonuç	215

SONUÇ

Çelişkiler, İmkânlar ve Kentlerin Geleceği	219
---	-----

KAYNAKÇA	235
-----------------------	-----

TEŞEKKÜR

Bu kitap yaklaşık dört senelik uzun ve ayrıntılı bir çalışmanın ürünüdür. Kavramsal arka planı oluşturmak ve araştırmayı tasarlamak için aramızda gerçekleştirdiğimiz tartışmalara ilk olarak derinlemesine bir masa başı çalışması, ardından da bizler için de son derece ufuk açıcı olan saha araştırmaları süreci eklendi. Bu meşakkatli süreçte bizlere destek olan, zamanını ve bilgisini bizimle paylaşarak katkılarını esirgemeyen pek çok kişi oldu. Her birine gönülden teşekkür ediyoruz.

Öncelikle çalışmamıza sunduğu değerli katkı ile kıymetli bilgi ve birikimini bizimle paylaşan Doğu Durgun'a teşekkür ediyoruz. Bu araştırmanın kitap haline gelmesinde sarf ettiği titiz, yoğun ve özverili çaba nedeniyle kendisine müteőekkiriz. Araştırmamızın bir kısmında bize destek olan Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu'nun (TÜRKFED) İstanbul, İzmir, Adana, Mersin, Konya ve Van'daki yöneticilerine ve Yüksek Danışma Kurulu üyesi şükrü Ünlütürk'e teşekkür ederiz. Saha araştırmamız öncesindeki hazırlık döneminde değerli fikir ve önerilerinden istifade ettiğimiz pek çok isim oldu. Bu kapsamda Aziz Kocaoğlu, Lale Duruiz, Serhan Ada, Berrin Koyuncu-Lorasdağı, Fevzi Baban, Mehmet Gün, Osman Savaşkan, Aslı Ceylan Öner, Özlem Altınkaya ve Pelin Yenigün'e bilhassa te-

şekk rlerimizi sunmak isteriz. Ayrıca araştırmamızın bir bölümünde bize destek olan Veli Aksoy'a teşekkür ediyoruz.

Çalışmamız esnasında mülakatlar ve odak grup toplantılarıyla farklı kesimleri dinleme olanağı bulduk. Değerli vakitlerini ayırarak düőünce ve önerilerini bizimle son derece samimi, açık ve net bir biçimde paylaőan herkese müteőekkiriz.

Giriş

I

1980'lerde başlayıp on yıl öncesine kadar hızlanarak yaşadığımız küreselleşme süreci tüm dünyada büyük bir değişim ve dönüşüme sebep olmuştur. Birçok farklı boyutta inceleyebileceğimiz bu sürecin kilit öneme sahip bir unsuru da sosyal coğrafyayı belirleyen kent ve kentleşme olgusudur. Kent ölçeği yerel, ulusal, bölgesel ve küresel etkileşim süreçlerinin anlaşılmasında ve yönetilmesinde, sermaye ve mekân ilişkisinin müzakeresinde, yönetim alanının şekillenmesinde giderek daha belirleyici olmaya başlamıştır. Kent ve kentleşme dinamikleri insan yaşamının değişim ve dönüşüm hatlarının anlaşılması ve yönetilmesinde başat unsurlardan biri haline gelmiştir. Bir taraftan ekonomik büyüme, teknolojik gelişme, insan kaynağı, yaratıcılık ve yenilikçilik (inovasyon), bir diğer taraftan ise güç ve iktidar denklemleri, yönetim, katılım ve vatandaşlık, demokrasi ve birlikte yaşama gibi olguların tartışılmasında kent ölçeği bugün ulusal ölçek kadar belirleyici bir konumdadır.

Ekonominin örgütlenme biçimindeki değişiklikler, teknoloji, ulaşım ve yerleşim imkânlarının dönüşümü, insanlar arasındaki yüz yüze ilişkilerin yeni bir boyut kazanması gibi çeşitli neden-

lerle, dünya çapında bazı kentlerin nüfusu etraflarında süreklilik oluşturacak biçimde büyüyor; buna karşılık diğer yerleşimler ise görece olarak önem ve kapasitelerini kaybediyorlar. Deyim yerindeyse, coğrafya, hızlı ve yavaş kentler arasında ayrışıyor. Bu dinamizmin Türkiye bağlamında da geçerli olduğuna dair kanıtlar bulmak olası. Şüphesiz bu tespiti dile getirirken neoliberal şehirçilik yanlılarının iddia ettiği gibi “hızlı kentler”i birer başarı öyküsü olarak ele almayı önermiyoruz. Daha ziyade, sosyo-mekânsal dinamikler anlamında bir sürekliliğe işaret etmek amacındayız. Zira gerek akademik gerekse popüler söylem alanında hızlı kentleşmenin ekolojik ve toplumsal açıdan beraberinde getirdiği olumsuzluklar daha fazla vurgulanıyor olsa da, yaklaşık bir asırdır kalkınma ve sanayileşme projelerine şevkle sarılan Türkiye’de gidişat halen bu yönde gözüküyor. Kitabın en genel düzeydeki amaçlarından biri de bu çelişkiye ışık tutmak.

Daha spesifik olaraksa amacımız, 2000’li yıllarda Türkiye kentlerinin ekonominin küreselleşmesinden ne yönde ve hangi biçimlerde etkilendiğini anlamak. Zira Türkiye modernleşme tarihinin pek çok açıdan son derece kilit konumdaki bu evresi dramatik dönüşümleri içinde barındırıyor. Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) iktidarda olduğu yıllara denk düşen bu yıllarda ekonomi politikalarından yerel yönetim alanını düzenleyen hukuki ve idari çerçeveye bir dizi radikal değişiklik oldu. Bu değişikliklerin her birinin nasıl sonuçlar üreteceğini bugünden kestirmek imkânsız. Ancak bunların kümülatif etkilerinin en net izlenebileceği alanlardan birinin kentler olduğu önermesi bir başlangıç hipotezi olarak kabul edilebilir. 2001 ekonomik kriziyle kapısı aralanan bu dönem boyunca Türkiye’de kentleşme hızla devam ettiği gibi, ülke içerisinde kentler arasındaki bağları tanımlayan kentsel sistem de önemli değişiklikler geçirdi. Bu da ekonomik ve siyasal alandaki dinamiklerin kentlerin fiziksel ve toplumsal mekânına nasıl etki ettiği sorusunun küçüklü büyüklü pek çok kent için yeniden sorulmasını bir zorunluluk olarak önümüze koyuyor.

Son otuz yıl içinde Türkiye hızla kentleşmiş, yaşanan bu kentleşme süreci ile birlikte nüfusunun dörtte üçü kentte yaşa-

yan ve kırsaldan kente geçiş sürecini aşmış, kentli bir ülke konumuna gelmiştir. Toplumsal, ekonomik ve siyasal boyutlarıyla kentli Türkiye olgusu bugün Türkiye'nin anlaşılması ve yönetilmesinde giderek artan bir öneme sahiptir. Diğer yandan, Türkiye'nin kentleşme sürecindeki önemli bir ayırt edici özellik, bu sürecin çevre konumunda olan coğrafyada da (ki bunu ağırlıklı olarak Anadolu coğrafyası olarak niteliyoruz) yaşanması olmuştur. Tabii ki Türkiye'nin kentleşme tarihinde İstanbul'un benzersiz bir yeri vardır. İmparatorluktan cumhuriyete geçiş döneminden başlayarak tüm bir 20. yüzyıl boyunca İstanbul nüfusu, işgücünü, sermayeyi kendisine çeken asıl kutup olmuştur. Türkiye benzeri geç kapitalistleşen ülkelerde sıklıkla karşımıza çıkan bu görünümün bugün dahi ters yüz olmadığı bir gerçek. Akademik alanda gerçekleştirilen çalışmaların büyük ölçüde İstanbul'a odaklanmaya devam etmesi de bu yalın gerçeğin bir sonucudur. Ancak biz bu çalışmada farklı bir strateji izlemeyi uygun gördük. Çünkü İstanbul'un önemini azaltmamakla birlikte, söz konusu örüntünün tedricen değişmesine neden olan derinden bir dönüşüm sürecinin yaşandığını düşünüyoruz. Kökleri 1980'lerde Özal hükümetlerinin attığı adımlara uzanan, ancak asıl etkisini son yirmi senede gösteren bir dizi eğilim sonucu günümüzde Anadolu kentlerinin bazıları çok daha karmaşık çelişkiler üreten dinamik yerleşmeler haline geldi. Son yıllardaki ülke içi göç verilerinden de izlenebileceği gibi, İstanbul'un diğer kentlerden aldığı göç azalırken, kimi kentler göçmenler için yeni cazibe merkezleri olarak öne çıkıyor. Kuşkusuz bu da mutlaklaştırılmaması gereken, her bir yerellikte kendi bağlamında değerlendirilmesi gereken bir eğilim. Anadolu'daki kimi kentlerin nüfusu az ya da çok daha dinamik bir seyir izlerken, kimilerinin nüfusu hızla yaşlanıyor, işgücüne katılabilecek olanların oranı düşüyor ve dolayısıyla ekonomik canlılıkları sönümleniyor. Bu çatallanmanın asıl nedeni ise, ülke içi mekânsal dönüşümle birlikte Gaziantep ya da Kayseri gibi kentlerin geleneksel olarak ekonomik büyümenin merkezinde yer almış kentlere ve bölgelere eklenmesi. Ancak sonuçta karşımızdaki manzara uzun erimli bir değişimin

işaretlerini içeriyor: Ekonominin uluslararasılaşmasına paralel olarak kimi Anadolu kentlerinde ekonomik gelişme hızlanıp nüfus bununla beraber yükselirken, diğerleri geri döndürülmesi pek de kolay olmayan bir gerilemenin toplumsal ve ekonomik sıkıntılarıyla boğuşuyorlar. Tüm bu nedenlerden ötürü son otuz yılda Türkiye'nin içinden geçtiği değişim ve dönüşüm sürecini sadece Türkiye modernleşmesinin ekonomik merkezi olan İstanbul ve siyasi merkezi olan Ankara'da değil, aynı zamanda çevrede, bir başka deyişle Anadolu coğrafyasında, özel olarak da Anadolu kentlerinde gözlemek önem kazandı.

Kuşkusuz demografik eğilimler karşı karşıya olduğumuz karmaşık olguları tasvir etmek için ancak bir başlangıç noktası olabilir; tatmin edici bir açıklama için yeterli değildir. O nedenle çalışmamız iki ayrı düzleme odaklanıyor. Bunlardan ilki ekonomik küreselleşmenin ürettiği mekânsallıkların niteliğine ilişkin. Bu tartışmayı da esasen kent-bölge kavramsallaştırması üzerinden yürütmeye gayret ediyoruz. Dünya genelinde üretim süreçlerinin ve yapılarının değişmesi, bu bağlamda tedarik zincirlerinin yeniden tanımlanması kentlerin de işlev, rol ve formlarını dönüştürürken, bu makro dönüşüm sürecinin Türkiye kentlerini nasıl yeniden konumlandırıldığını anlamak için kent-bölge tartışmalarının açtığı kuramsal ve ampirik imkânlardan faydalanmayı deniyoruz. Fakat Birinci Bölüm'deki tartışmadan da anlaşılacağı üzere, kent-bölge oluşumlarını ya da genel olarak bölgeselleşme eğilimlerini, kendiliğinden işleyen doğal bir süreç gibi ele almamak gerekir. Küreselleşmeyi salt iktisadi ya da teknolojik bir dönüşüm gibi resmeden açıklamalar kentlerdeki değişimi anlamak için yeterli değildir. Aksine kentlerin dönüşümünü politik olarak inşa olunan, kendi içinde çelişki ve çatışmalar barındıran bir süreç olarak kavramsallaştırmak daha nüanslı ve yaratıcı bir yaklaşımdır. Diğer yandan araştırmamızın odaklandığı dört örneğin –İzmir, Adana-Mersin,¹ Konya ve Van– her birinin halihazırda bir kent-bölgenin tüm vasıflarına sahip olduğunu da iddia etmiyoruz. Dolayısıyla burada tar-

---

1 Beşinci Bölüm'de açıkladığımız gibi bu çalışmanın problematiği gereği Adana ve Mersin'i bir arada ele alıyoruz.

tışılan örnekleri, kendi içinde homojen niteliklere sahip, belirli bir kuramsal modelin test edileceği örnekler olarak dşunmek hatalı olur. Bu açıdan bu kitap daha ziyade belirli bir dşune perspektifinin nasıl çalıştığını ortaya koymayı hedefliyor.

İkincisi, küreselleşme ile siyasal süreçler arasındaki diyalektiği merkezine alan yaklaşımımızın gereği olarak, araştırmanın ikinci boyutunu devletin dönüşümüne ilişkin sorgulamalar oluşturuyor. Kentsel mekânın ve ölçeğin neden bu denli önemli hale geldiğini anlayabilmek adına, küreselleşmeyi ulus-devletin ortadan kalktığı bir süreç olarak değil, daha önceki dönemde esasen ulusal ölçekte örgütlenmiş olan kapitalist üretim, tüketim ve dolaşım ilişkilerinin ulus-üstü ölçeklerde yeniden yapılanması olarak tanımlıyoruz. Kentsel politik ekonomi literatüründeki kimi güncel iddialardan hareketle (rneğin Swyngedouw 1997; Brenner 2004; Gough 2004; Jonas ve Ward 2007), kent-bölge oluşumlarını dünya ölçeğinde tanık olunan bu yeniden ölçeklendirme (*rescaling*) sürecinin bir momentini olarak dşunmeyi öneriyoruz. Buna göre kentler, 1970'ler sonrasında dünya ölçeğinde sermayenin içine girdiği kriz karşısında devletin yeniden ölçeklendirilmesi sürecinin ayrıntılarının net biçimde izlenebileceği mekânsal ölçek konumundadır.

Devlet otoritesinin ulusal ölçekten yerel ölçeğe doğru devredilmesine ilişkin tartışma Türkiye bağlamında 1980'lere kadar geri götürülebilir. Büyükşehir belediyelerinin tesis edilmesiyle birlikte ortaya çıkan iki aşamalı yerel yönetim sistemini bu yönde atılmış bir ilk adım olarak değerlendirmek mümkündür (Arıkboğa 2013). Yine 2012 yılının Aralık ayında kabul edilen yasa değişikliğiyle büyükşehir belediyelerinin yetki ve sorumluluk alanlarının il sınırlarının bütününü kapsayacak şekilde genişletilmesi de bu çerçevede anlaşılabilir bir diğer önemli adım sayılabilir. Ancak bu yöndeki politika adımlarının geçmişte gündeme gelmiş olması, Türkiye örneğinin gelişmiş kapitalist toplumlarda yaşanmış olan yeniden yapılanmayla özdeş sonuçlar ürettiği anlamına gelmez. Aksine Türkiye rneği yerel-merkez, merkezileşme-desantralizasyon ikiliklerinin tek yanlı ele alınamayacağını da net biçimde ortaya koymuştur

(Kuyucu 2017). AKP iktidarının ilk yıllarında, özellikle de kamu yönetimi reformu girişimleri etrafında örülen tartışma bağlamında merkezî hükümetin otoritesinin yerellere doğru aktarılmasına dönük bu türden parçalı girişimler küresel eğilimlere paralel bir gelişme olarak değerlendirilmiş, ulus-devletin gücünün ulus-altı ölçeklere doğru aktarılması bir demokratikleşme hamlesi ve iyi yönetim uygulaması olarak görülmüştür (örneğin bkz. Dinçer 2015). Ancak AKP hükümetleri döneminde büyükşehirlerin sayısı artmış ve büyükşehir belediye yönetimlerinin yetki ve sorumlulukları genişlemiş olsa da, bu, Türkiye’de devlet otoritesinin yerel ölçüğe doğru devri anlamına gelecek demokratik nitelikte bir desantralizasyon süreci yaşadığı anlamına gelmez. Keza belediyeler küresel eğilimlere uygun biçimde piyasa aktörleriyle daha doğrudan ve artan sıklıkla işbirliği içine giriyor olsalar da, mali özerklikleri ve ekonomik alana doğrudan müdahale etme imkânları büyük ölçüde sınırlıdır (Savaşkan 2020). Örneğin belediyeler vergi, sübvansiyon, kredi gibi mali teşvik imkânlarına sahip değildirler. Aynı şekilde eğitim, sağlık, güvenlik gibi kentsel hayatı doğrudan ilgilendiren, dahası kentsel ekonomiyi uzun vadede yapısal olarak biçimlendiren başlıklarda da politika geliştirme ve yatırım yapma yetkileri yoktur. Belediyelerin kentsel ekonomik alana müdahaleleri altyapı projeleri, mal-hizmet tedariki ve personel istihdamı gibi daha dolaylı yollardan gerçekleşirken, merkezî hükümetin etki alanıyla kıyaslandığında bu tür müdahale kanalları da zayıf kalır. Dahası belediyeler bu konumları itibarıyla bile rekabetten muaf değildir. Özellikle 2010’larda valiliklerin ve yatırımcı bakanlıkların yerel düzeydeki teşkilat yapılanmalarının rol ve işlevlerinin yeniden tanımlandığı, merkezî hükümetin yereldeki doğrudan temsilcisi biçiminde hareket eden bu kurumların yatırım ve kaynakların yönlendirilmesi anlamında çok daha baskın bir konuma yerleştiği görülmüştür. Valilikler kapsamında örgütlenen yatırım izleme ve koordinasyon başkanlıklarının öne çıkması, yerel kalkınma ajanslarının yine valiliklerin koordinasyonunda olması ya da belediyelerin görev tanımına giren kimi alanlarda BELDES, SUKAP,

ÇEVDES, KENT-DES, KÖYDES, KIRDES, SODES gibi yatırım programlarının hükümet tarafından devreye sokulması, belediyelerin zaten tarihsel olarak sınırlı özerkliklerinin ve müdahale kapasitelerinin daha da fazla sınırlandırılmasına neden olmuştur. Bu açıdan son yıllarda tanık olduğumuz “yerelleşme” sürecini yetkinin demokratik biçimde alt ölçeklere doğru aktarılması anlamında devolüsyon olarak değil, yetkinin merkezî hükümete bağlı kurumlar arasında dağıtılması anlamında dekonstrasyon olarak adlandırmak daha yerinde olacaktır (Arıkboğa 2018). Tüm bunlar, AKP döneminde geçerli olduğu biçimiyle yeniden ölçeklendirme sürecinin bir yandan neoliberal şehircilik süreçlerini pekiştiren, diğer yandan devlet biçiminin otoriter niteliklerini kuvvetlendiren sonuçlar ürettiği anlamına gelir.

II

Anadolu coğrafyasında yer alan kentlerin değişim ve dönüşüm süreçlerinin kent ölçeği temelinde akademik araştırma ve kamusal tartışmalara konu olması nispeten ihmal edilmiştir. Akademik alanda İstanbul odaklı pek çok çalışma yapılmış olmasına rağmen, gerek Türkiye'nin farklı kentleri üzerine gerekse de genel anlamda kentleşme üzerine yapılan çalışmalarda önemli bir boşluk vardır. O nedenle araştırmamızı tasarlarken İstanbul ve Ankara'nın dışında kalan, iktisadi dinamikleri sayesinde küreselleşme sürecine eklenilebilen ya da bu yönde belirgin bir potansiyele sahip olan Anadolu kentlerine yoğunlaştık. Bu çerçevede seçtiğimiz İzmir, Konya, Adana-Mersin ve Van örneklerinin her biri üzerinden yukarıda aktardığımız iki tartışma düzleminin somut görünümünü ortaya koyacağız. Tarihsel olarak gelişim evreleri birbirinden farklılık arz eden, son küreselleşme dalgasından değişik biçimlerde etkilenmiş bu beş kenti, sahip oldukları sosyo-mekânsal nitelikler itibarıyla değerlendirecek, Türkiye'de kent-bölgelerin mevcut ve potansiyel dinamiklerine dair maddi zemini resmetmeye çalışacağız. Küresel ekonominin özellikle üretim sürecinde neden olduğu de-

ğişikliklerin kentlerin fiziki ve toplumsal mekânında yarattığı daha genel nitelikli sonuçları tasvir ederken, bir yandan da bu değişikliklerin her bir toplumsal-siyasal bağlamda farklılaşmasına neden olan özgül dinamikleri açıklayacağız.

Araştırmamız dört vaka arasındaki farkları ve benzerlikleri üç tema etrafında izlemeyi ve açıklamayı amaçlıyor. Birincisi, her bir örnekte ekonomik alanın dönüşümünün o kentin ulusal mekânsal işbölümündeki konumunu ne yönde ve ne derecede etkilediğini tartışıyoruz. İkincisi, maddi koşullardaki dönüşümün sermaye sınıfı içerisinde ne türden farklılaşmaları tetiklediğini ortaya koyuyor, böylelikle mekânsal süreçlerin şekillenmesinde sınıf içi ve sınıflar arası farklılaşmaların yarattığı etkileri sorguluyoruz. Üçüncü olarak ise, söz konusu iki dinamiğin siyasal alanda hangi biçimlerde işlendiğini açıklayabilmek adına her bir yerellikte var olan ya da inşası için gayret gösterilen kentsel koalisyonların niteliklerini tartışmaya açıyoruz. Devlet içinden kesimlerle sermaye çevreleri arasındaki ortaklıkların ya da ihtilafların derecesini ve yönünü odağa alarak, yerel ölçekte ortaya çıkan yönetim ortamının karakterini analiz ediyoruz. Bu üç ayaklı tartışma yoluyla, i) tarihsel olarak az sayıdaki metropoliten merkezin aşırı gelişmişliğinin yarattığı eşitsizliklerin mevcut olduğu Türkiye gibi bir ülkede küreselleşmeyle birlikte kentler arasındaki gelişim farklarının ne yönde ve hangi mekanizmalar yoluyla dönüştüğü; ii) küresel akışların üzerinde yer alabilen ya da dışında kalan kentlerde toplumsal ve ekonomik coğrafyanın nasıl değiştiği; iii) devletin kent-bölge oluşumlarına hangi mekanizmalarla etki ettiği; iv) yerel ölçekte süregiden mücadelelerin kent-bölge oluşumu sürecindeki sonuçlarının ne olabileceği sorularına yanıt arıyoruz.

Tüm bu tema ve sorular, kent-bölge oluşumlarının Türkiye bağlamında aldığı güncel biçimleri anlamamızın ne denli çetrefil ama aynı zamanda elzem bir görev olduğuna kanıt sayılabilir. Karşımızda kapsam olarak hayli geniş, dolayısıyla farklı disiplinlerin katkılarına açık, son derece zengin bir araştırma gündemi yer alıyor. Ağırlıkla planlama alanından gelen araştırmacıların katkıları hariç tutulursa, Türkiye’de kent araştırmaları-

nın bu gündeme yeterince yöneldiğini söylemek ise şu an için pek mümkün görünmüyor (Genç 2018). Geçmiş yıllarda bu kavramsal çerçeve içinde hareket eden araştırmacıların bir araya geldiği kimi platformlar oldu.² Ne var ki, genele bakıldığında sosyoloji, antropoloji, tarih ya da siyaset bilimi gibi alanlardan gelen araştırmacıların katkılarının diğerlerine kıyasla zayıf kaldığını kabul etmek gerekir.³

Şüphesiz bu kitapta tüm bu sorulara tüketici yanıtlar vermek gibi bir iddiamız yok. Asıl amacımız öncelikle Türkiye'deki güncel kentsel yapının belirli bir boyutuna kent-bölge tartışmaları bağlamında ışık tutmak, Türkiye'nin 2000'li yıllarda geçirmekte olduğu kapsamlı ekonomik, politik ve kültürel dönüşümün kentsel yerleşmeler özelinde ortaya çıkardığı dinamiklere dair bir tartışma alanı açmak. Ele aldığımız kentlerin her birinin halihazırda bir kent-bölge olduğunu ya da yakın gelecekte mutlaka bu noktaya geleceğini iddia etmek mümkün değil. Dahası, daha genel planda kentlerin sosyoekonomik anlamda performanslarının tek bir modeli izleyeceğini iddia etmek de söz konusu olamaz. O nedenle her şeyden önce, ele aldığımız her vaka için ayrı bir gelişme çizgisinin var olabileceği varsayımından yola çıkıyoruz.

Aşağıdaki bölümlerde dile getirdiğimiz iddiaların temelinde 2018 yılının Mart ve Aralık ayları arasında gerçekleştirdiğimiz saha araştırmasının bulguları yer alıyor. Bu araştırma, daha önce tamamladığımız ve sonuçlarını "Kent Bölge - Yerel Kalınmada Yeni Dinamikler: Türkiye'nin Kentlerinden Kentlerin Türkiye'sine" başlığı altında yayınladığımız (Keyman vd. 2017) çalışmamızın tespitlerini daha dar ölçekte ama çok daha derinlemesine ele almak üzere tasarlandı. Verilerin toplanması için detaylı kaynak taramalarına ek olarak, söz konusu kentlerde yerel yöneticilerin, iş dünyası ve sivil toplum örgütü temsilcile-

2 Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı'nın ve Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı'nın düzenlediği sempozyumlar ya da TMMOB Şehir Plancıları Odası'nın kolokyumları buna örnek verilebilir.

3 Doğrudan kent-bölge kavramını merkeze almasalar da dikkat çekici kimi istisnalar için bkz. Doğan 2007; Bayırbağ 2010, 2013; Ataöv ve Eraydın 2011; Yüksel 2011; Özatağan ve Eraydın 2014; Kuyucu ve Danış 2014.

rinin, üniversite mensuplarının, resmî kurumlarda çalışan uzmanların, araştırmacıların ve yerel basın mensuplarının dahil olduğu odak grup toplantıları düzenlendi, odak grup toplantılarından çıkan yönlendirmeler üzerine derinlemesine mülakatlar gerçekleştirildi.

III

Bu kısa girişin ardından gelen ilk bölümde, saha çalışmamızın bulgularını içerisine oturttuğumuz kuramsal çatıyı tarif ediyor ve kitap boyunca dile getirdiğimiz iddiaların gerisinde yatan temel savı inşa ediyoruz. Küreselleşme ve politika arasındaki diyalektik ilişkiyi odağa alarak, küreselleşmenin son evresinde tanık olunan mekânsalılıkları salt teknolojik/örgütsel ya da iktisadi bir dönüşüm sürecinin doğal/kendiliğinden bir sonucu olarak değil, politik olarak inşa olunan, kendi içinde çelişki ve çatışmalar barındıran bir süreç olarak düşünmeyi öneriyoruz. Bu önermeden yola çıkarak kent-bölge oluşumlarında yerel, ulusal ve küresel ölçeklerdeki siyasal süreçlerin etkileşimlerini açığa kavuşturmanın ne denli kritik olduğunu vurguluyoruz.

İkinci Bölüm Türkiye'nin kentleşme tarihinin temel niteliklerine ve dönüm noktalarına ilişkin bir özet vermeyi amaçlıyor. 2000'li yıllarda kent-bölge oluşumlarını biçimlendiren maddi yapıların ve politik süreçlerin anlaşılması adına, güncel dinamiklerin içerisinde vuku bulduğu tarihsel mirası resmediyor. Bu bölümde İkinci Dünya Savaşı sonrasını izleyen üç ayrı alt dönemde Türkiye kentleşmesini biçimlendiren yasal, kurumsal, politik ve ekonomik dinamiklere odaklı bir okuma yapıyoruz.

Üçüncü Bölüm'de merceği bir kez daha 2000'li yıllara kaydırıyor ve Anadolu kentlerinin içinden geçtiği ekonomik dönüşüm sürecini detaylarıyla tarif ediyoruz. Araştırmamızın odağını oluşturan kentlerin de dahil olduğu bir dizi kent (Adana-Mersin, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Eskişehir, Gaziantep, İzmir, Kayseri, Konya, Samsun ve Van) üzerinden sosyo-ekonomik göstergelere dayalı nicel bir analiz ortaya koyuyoruz. Bu yolla İstanbul dışındaki kentlerin ulusal ölçekte birbir-

lerine kıyasla konumlarının ne yönde değiştiğini, bu süreçte kentlerin ulus-üstü ölçeklerle ne derece eklemleendiğini ve son olarak tüm bu sürecin toplumsal kalkınma açısından ne ölçüde tatminkâr sonuçlar ürettiğini tartışıyoruz.

Kitabın bundan sonraki bölümleri ise araştırmamıza konu olan örnek vakalara ayrılmış durumda. Dördüncü Bölüm araştırmamızın da ilk durağı olan İzmir üzerine. Kentsel gelişim düzeyi, mekânsal yapısı, hizmet sektörü kadar sanayi ve tarım alanlarındaki güçlü konumu, insan kaynağı ve dinamik yerel siyaset alanıyla İzmir, ele aldığımız örnekler arasında kent-bölge tanımına en uygun kent konumundadır. Diğer yandan, İzmir'in Türkiye ekonomisinin dramatik biçimde dönüştüğü 2000'li yıllarda küresel ölçekte öne çıkmış kentlerde gözlemlediğimiz türden bir ekonomik atılım gerçekleştirdiği söylenemez. Tarihsel olarak İstanbul'un ardından ikinci kent konumunda olmuş İzmir'in günümüzde post-endüstriyel hizmet kollarında atılım yapabilmesi, bu yolla Akdeniz geneline etki edecek boyutta bir sermaye birikimi gerçekleştirebilmesi, bir yandan tetikleyici vafa sahip stratejik yatırımların gerçekleştirilmesine, diğer yandan bu alanlarda faaliyet sürdürebilecek yüksek nitelikli işgücünün şehre çekilmesine bağlıdır. Araştırmamız bu geçiş evresinin yarattığı çatışma ve çelişkilerin yerel yönetişim alanında nasıl ifade bulduğu sorusuna odaklanıyor.

Adana ve Mersin şehirlerini içeren kent-bölge gerek tarihsel nitelikleri gerekse mevcut durumu itibariyle ölçekler arası bir politik okuma açısından Türkiye'deki en zengin örneklerden birini teşkil eder. Bu noktadan hareketle Beşinci Bölüm'de bir ekonomik coğrafya bölgesi olarak Çukurova'nın tarihsel gelişim seyrini ayrıntılarıyla resmediyor, ardından Anadolu'da yeni cazibe merkezlerinin ortaya çıktığı bir evrenin kaybedeni konumunda olan bu bölgede yaşanan güncel gelişmeler üzerinden ekonomik ve siyasal alan arasındaki etkileşimi tarif ediyoruz. Çukurova örneği bizlere farklı sermaye birikim rejimleri bağlamında yerel ölçekteki siyasal ve ekonomik elitlerin yere olan bağımlılıklarının nasıl dönüştüğünü izleme imkânı verir. Bu bölümde küreselleşmeyle birlikte karmaşıklaşan ölçek-

ler arası bağların ekonomik ve siyasal alanda ayakta kalmaya gayret eden aktörlerin eylemlerine ne şekilde etki ettiğini anlamaya gayret ediyoruz. Bu kapsamda Beşinci Bölüm’de güçlü bir tarihsel birliktelik sergileyen Adana-Mersin kent-bölgesinin 2000’li yıllarda nasıl biçimlendiği, yerel kalkınmaya etki eden temel yapısal faktörlerin neler olduğu, ortaya çıkan tablo karşısında ulusal ve yerel ölçekteki aktörlerin ne türden yaklaşımlar ve stratejiler geliştirdiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Altıncı Bölüm’de odağımızı Konya’ya kaydırıyoruz. AKP döneminde hem yerel kalkınma hem de sivil toplum-politik toplum ilişkileri açısından sıkça öne çıkarılan bu kentte hegemonik nitelikteki bir kentsel büyüme koalisyonunun ürettiği açmazları analiz ediyoruz. Bu bağlamda Konya hayli ilginç sorular sormaya imkân veren bir yerelliktir. 1980’lerde ülke ekonomisinin dışa açılması sürecinde başlayan, 2000’li yıllarda belirginleşen bir dönüşümün neticesinde Konya, ihracat odaklı imalat sanayii etrafında biçimlenmiş bir “başarı öyküsü” olarak anılır. Diğer yandan şehir, özellikle muhafazakâr çevrelerde bir “model kent” olarak görülür. Yerel siyasal çevreler, iş dünyası ve hükümet arasındaki ilişkilerin örgütlenme biçimi, yalnızca ekonomik gelişme açısından değil, daha geniş planda modern hayatın beraberinde getirdiği sorunların çözümü açısından da bir reçete olarak tasavvur edilir. Halbuki ilk bakışta bu uyumu sağlamış görünen koalisyon tam da yapısı ve karakteri itibarıyla hedeflenen ekonomik gelişmenin altını oyan, sermaye birikimini tıkayan sonuçlar üretmektedir. Bu bölüm ilk bakışta paradoksal görünen bu karmaşık yapıyı analiz etmeyi hedefliyor.

Son olarak Yedinci Bölüm’de, çalışma boyunca ele aldığımız temel problematiğin Kürt sorunu bağlamında nasıl sonuçlar ürettiğini açığa kavuşturmak adına Van’ı ele alıyoruz. 2015’ten bu yana güvenlik operasyonlarıyla ve belediyelere yönelik kayyum uygulamalarıyla son derece keskin bir otoriterleşme dalgasıyla karşı karşıya olan Van’da yalnızca bu güncel konjonktürü değil, öncesinden devrolunan çatışma dinamiklerinin kentsel ekonominin seyri üzerinde ne türden etkiler yarattığını da tarif ediyoruz. Zorunlu göç, uluslararası göç ya da yatırım nok-

sanlığı gibi uzun erimli yapısal sorunlarla Kürt sorununun siyasal seyri uyarınca biçimlenen olumsal dinamiklerin ürettiği sonuçları bir sınır kentinin kendine özgü koşullarıyla bağlantılı olarak açıklıyoruz.

Sonuç kısmında ise araştırmamızın temel bulgularını yeneden dile getirdikten sonra gözlemediğimiz uzun erimli dinamiklerin ürettiği çelişkileri ve imkânları ele alıyoruz. Ekonomik olduğu kadar siyasal ve ekolojik krizlerle boğuşan günümüz dünyasında ve Türkiye'sinde kentleri nasıl bir geleceğin beklediğine dair kimi iddialarımızı tartışmaya açıyoruz. Nihayetinde daha demokratik, eşitlikçi ve kapsayıcı bir siyasal ve ekonomik hayatın kurulmasında kentlerde filizlenen potansiyellerin ne denli kilit bir role sahip olacağını vurguluyoruz. Neoliberalleşme ve merkezîyetçilik kıskacında kalmış olan Türkiye'yi anlamak ve değiştirmek için kentler her zamankinden daha kritik bir yerde duruyor.

IV

Bu kitaba temel teşkil eden araştırmaya iki önemli kavram çerçevesinde başlandı: kent-bölge ve kentsel büyüme koalisyonu. Küresel kent niteliğinde olan İstanbul ve siyasal başkent olan Ankara'nın dışında Türkiye'nin son yıllarda yaşadığı değişim ve dönüşüm sürecinde ön plana çıkmış, sadece kendi fiziki sınırları içerisinde değil, aynı zamanda çevresindeki coğrafyayı da etkileme gücüne ya da potansiyeline sahip, ekonomik, kültürel ve siyasal dinamizm içeren kentlere özgü dinamik ve çatışmaları anlamak adına kent-bölge kavramı bizim için önemli bir odak noktası olmuştur. İleriki sayfalarda görüleceği üzere bu kentlerin son yıllarda geçirdiği değişim ve dönüşümü ortaya koymak, Türkiye'yi anlamaya yönelik önemli ipuçlarını barındırmaktadır. Kitap boyunca dolaylı, sonuç bölümünde de dolaysız olarak önerdiğimiz üzere, günümüz Türkiye'si ancak "Türkiye'nin kentleri" yerine "kentlerin Türkiye'si" anlayışına sahip olduğumuz zaman daha iyi anlaşılacak ve sahici bir demokratik yönetime kavuşacaktır.

Bu çalışma kapsamında kent-bölgeyi bir veri olarak değil, yerel, bölgesel ve küresel etkileşim ağının doğru bir biçimde okunup çözümlenmesine ve kapsayıcı bir yönetim anlayışına yönlendirecek inşa sürecinin kilit unsuru olarak ele almaktayız. Birinci Bölüm'de örnekleri ile açıklayacağımız üzere, bu bağlamda yapılan karşılaştırmalı analizler bir kentin kent-bölge niteliği kazanmasının yalnızca ekonomik bir olgu olmadığını, politik karar ve stratejilerin belirleyici sonuçlar ürettiğini göstermektedir. Nitekim uygulamada uzun yıllardır yerel kalkınma denilince akla ilk gelen, iller ya da bölgeler bazında oluşturulan teşvik planlarının hiçbir zaman istenilen verime ulaşmadığı görülmüştür. Bu çıkmazın aşılmasının bir yolu coğrafi bölgeleri yeniden tasavvur etmek olabilir. Bu kapsamda ne belli kentleri tek tek düşünebiliriz ne de onları içinde buldukları coğrafi bölge üzerinden değerlendirebiliriz. Türkiye'nin kentlerini kent-bölge yaklaşımı ile düşünmenin yerel-merkez ve kent-coğrafi bölge ikiliklerine dayanan tartışmalara yaratıcılık katacağını düşünüyörüz.

Bu çalışmanın bir diğer yapı taşı olan kentsel büyüme koalisyonu kavramı, en geniş anlamıyla, kentsel aktörlerin ekonomik büyümeyi tetiklemek ve sürdürmek adına kaynak ve eylemlerini koordine etmelerini ifade eder (Logan ve Molotch 1987). Bu koalisyonlar her şeyden önce yasal ve idari gücü elinde bulunduran yerel yönetimlerle sermaye kesimleri arasındaki ortaklık üzerine bina olmaktadır. Üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ya da yerel basın gibi ikincil güç odaklarının eklenmesiyle de bu koalisyonlar etkilerini artırır. Tanım gereği kentsel ölçekteki aktörlerin hiçbiri arzu ettikleri yönde tek başlarına harekete geçecek yasal, ekonomik, politik ya da ideolojik güce sahip olmadığından bu tür arayışlara girmeleri anlaşılırdır. Ancak tek başına ekonomik büyümenin cazibesi arzu edilen birlikteğin, her durumda sağlanabileceği anlamına gelmez. Aktörlerin, aralarındaki farkları aşarak koalisyon kurabilme kapasitesine erişmeleri asgari şarttır. Diğer yandan, ileride de yeniden vurgulayacağımız gibi, yerelde koalisyonun kurulabilmiş olması büyümenin garantisi değildir; koalisyonun gücü ve kapa-

sitesi daha üst ölçeklerdeki politik, ekonomik ve ideolojik dinamiklerle sınırlanır.

Analitik düzeyde bu kavram bize ekonomik büyüme ile kentsel siyaset arasındaki etkileşimi anlama imkânı vermektedir. İlk olarak 1980'lerde Batı'nın büyük kentlerinde yaşanan dramatik değişimleri anlama gayretinde olan araştırmacıların ortaya attığı, ardından yeni kavramsal arayışlarla geliştirilen bu çerçeve,⁴ her şeyden evvel, kentsel gelişimi tetikleyecek türden hamlelerin (örneğin, kentsel yenileme alanları, kamu-özel işbirlikleri, vb.) gerisindeki çatışma, müzakere ve işbirliği dinamiklerinin ayrıntılı biçimde ortaya serilmesini mümkün kılmıştır. Söz konusu çalışmalar, neoklasik analizlerin piyasa dinamiklerini doğallaştıran okumalarından ya da yapısal-cı Marksist analizlerin siyasal süreçlerin içerdiği olumsuzlukları yok sayan toptancı kavrayışından farklı, aktörler arasındaki etkileşimlerin çözümlenmesini önceleyen yaratıcı bir yaklaşım ortaya koymuşlardır. Kuşkusuz onyıllar içinde literatürün zenginleşmesiyle kavramsal ön kabullerde önemli değişiklikler oldu. Ancak sermayenin kentsel mekânın üretilmesi sürecindeki rolünü ve etkisini anlamak adına siyasal süreçlerle ekonomik ilişkiler arasındaki etkileşimlere odaklanma yönelimi bir asgari müşterek olarak kabul gördü.

2000'li yıllarda Türkiye kentlerinin geçirdiği dönüşümü anlamak açısından bu kavramsal çerçeve bizlere önemli fırsatlar sunar, çünkü burada neoliberal şehirciliğin basitçe bir yerelden diğerine transfer edilebilir türden bir politika paketinden ibaret olmadığı kabulü söz konusudur. Böylece bu yöndeki girişimlerin uygulanabilmesinin koşullarının son derece girift çatışma ve müzakere süreçleri sonunda ortaya çıktığı, yapısal dinamikler bu mücadelelerin sınırlarını belirlerken, yereldeki mücadelelerin ortaya çıkardığı olumsal dinamiklerin neoliberal şehirciliğin yerleşmesinde son derece belirleyici olduğu gösterilebilir. Bu da eşzamanlı olarak yereldeki koalisyonlarla devlet

---

4 Bu alanın klasik olmuş erken dönem örnekleri için bkz. Molotch (1976); Logan ve Molotch (1987); Elkin (1987); Stone (1989); Harvey (1989); Cox (1995); Strom (1996).

kurumları arasındaki ilişkinin her boyutuyla analize dahil edilmesini bir zorunluluk olarak önümüze getirir. Çünkü yerel koalasyonlarla hükümetin merkezîyetçi eğilimleri arasında açık bir çatışma vardır ve bu çatışmanın niteliği koalasyonların kapasite ve etkisini dolaysız biçimde etkiler. 2010'lu yıllarda yaşanan gelişmeler bu çatışmanın Türkiye bağlamında ne denli belirleyici olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu noktadan hareketle çalışmamız yereldeki ilişkilerin oluşturduğu iktidar yapısının merkez ile etkileşimini de analize dahil ederek, yerel kalkınma ile kapsayıcı ve demokratik niteliklere sahip bir kamu idaresi sistemi arasındaki bağın önemini vurgulamaktadır. Bu tartışmanın somutlaştığı noktalardan biri Türkiye'nin içinde sıkışıp kaldığı merkezîyetçi kamu idaresi yapısı ile devletin yeniden ölçeklenmesi sürecinde yerel yönetimlerin öne çıktığı yönetim tarzı arasındaki ikileme dairedir. Türkiye'nin de taraf olduğu Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (1988) etrafında yürütülen tartışmalarda üniter devlet, federal devlet, demokratik özerklik gibi nosyonlar da sıkça gündeme gelmiş ve nihayetinde "bölünme korkusu" gibi temalar bu gündemi tıkamıştır. Diğer yandan, Avrupa Konseyi'nin şartlarını kabul etmek önemli olmakla birlikte, bunun yeterli olmadığı da özellikle son dönemde net bir biçimde görülmüştür. Tüm bu olumsuz gelişmeler ise ekonomik ve toplumsal dinamizmi yüksek kentleri olumsuz biçimde etkilemiştir. Bu bağlamda kentler arasındaki farklılığı ve çeşitliliği vurgulayarak, kentlerin kapsayıcı ve yapıcı potansiyellerinin daha etkin bir biçimde hayata geçirilmesine imkân tanınması gerektiğini öne sürmekteyiz.

Bu kitapta yürüttüğümüz tartışmadan hareketle kentleşen Türkiye'nin yönetiminde üç farklı engelin ortaya çıktığını gözlemledik. Bunlardan ilki, piyasa, kâr ve rant unsurlarını ön plana çıkararak neoliberal ideolojinin yönetim anlayışına hâkim olması; ikincisi, son beş yıldır Türkiye'de güç yoğunlaşmasını ve aşırı merkezîleşmeyi dayatan yürütme ağırlıklı başkanlık sistemi; üçüncüsü ise, birlikte yaşamanın ve müzakere yoluyla çatışma çözümünün önünde ciddi bir engel olan, farklı düzeylerde (ekonomik, etnik, dinî) gözlemlenen kutuplaşma soru-

nu. Türkiye'nin deneyimlediği dinamik kentleşme süreci daha demokratik, eşitlikçi ve farklılıkları kucaklamaya açık bir toplumsal yapıyı ortaya çıkaracak etmenleri içinde barındırsa da, yukarıda saydığımız üç engelin güçlenmesi ortaya tam aksi yönde olumsuz bir tablo çıkarmaktadır. Siyasal rejimin değişmesiyle birlikte iyiden iyiye belirginleşen otoriter, aşırı merkezîyetçi ve ödünsüz biçimde neoliberal politikalara bağlı yönetim anlayışı, bir taraftan kutuplaşma sorununun giderek daha olumsuz seviyelere ulaşmasına, diğer taraftan da Türkiye kentlerinin mevcut potansiyellerini kapsayıcı ve sürdürülebilir biçimde hayata geçirememesine sebep olmaktadır. Kurumlar düzeyinde reforma kuşkuyla bakılması, güç dengelerini kontrol eden kesimlerin değişim ve dönüşüm potansiyelini bastırma eğiliminde olması ve eskiyen yapıların ayakta tutulması amacıyla kaynakların israf edilmesi bu durumun çözümlenmesinde anahtar saptamalardır.

Kitap boyunca işaret edileceği üzere, yaptığımız çalışma hem kentlerin potansiyellerinin vurgulanmasını hem de bunun önündeki engellerin ortaya konmasını amaçlamaktadır. "Türkiye'nin kentleri"nden "kentlerin Türkiye'si"ne geçmek için kent-bölgelerin taşıdıkları umut verici potansiyeli ortaya koymak önemli olmakla birlikte, bu potansiyelin yaşama geçirilmesinin önündeki engellerin yarattığı olumsuzlukları da vurgulamak gerektiğine inanıyoruz. Merkezle yerel arasındaki ilişkinin kapsayıcı ve yapıcı bir mahiyette yeniden kurgulanmasının önemi, son dönemde neoliberal küreselleşme sürecinin yarattığı krizlerle ve tüm dünyada dengeleri yerinden oynatan COVID-19 pandemisi ile daha da belirgin biçimde ortaya çıkmıştır. COVID-19 pandemisi küreselleşmeyi ve devletlerin uyguladığı politikaları akademik ve kamusal alanda merkezî bir tartışma konusu haline getirmiştir. Ancak pandemi sürecinde başarılı olan örneklerde görüldüğü üzere, devlet-yerel yönetim-sivil toplum ilişkisini demokratik bir tarzda kurabilmiş yönetim anlayışları daha başarılı olmaktadır. Ayrıca neoliberal küreselleşme içinde yaşanan COVID-19 pandemisi sadece küresel ölçekte önem kazanmış kentlerin değil, farklı boyut

ve özellikte olanların da ne denli önemli olduğunu göstermiştir. Küresel dev kentlerde (*megalopolis*) yaşamaktansa daha çok temel ihtiyaçların giderilmesinde başarılı olmuş kentlere doğru bir talep ve hareket gözlenmektedir. Bu noktada da bu çalışmada kullandığımız kent-bölge kavramının yönetim, katılım ve yaşam kalitesi boyutlarında sunduğu potansiyelin ne denli önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.